

Araştırma Makalesi
Original Article

7 (3) 2020: 1583-1610
Doi: 10.46868/atdd.6

Haçlıların Düğün ve Cenaze Merasimlerine Müslümanların Bakışı

Gülşen İstek*

ORCID: 0000-0003-3064-1071

Öz

Dünya ve ahiret hayatının iki önemli merhalesi olan doğum ve ölüm, bütün toplumlarda aynı duygular etrafında şekillenmektedir. Ölüm hüznü, doğum ise beraberinde sevinci getirmektedir. Ancak doğumla birlikte dünyaya gelen çocuğun dinî kurumlar ve toplum tarafından kabul edilebilmesi için meşru bir evlilikten dünyaya gelmesi gerekmektedir. Bu nedenle Hıristiyanlıkta ve İslamiyet'te neslin devamını sağlayan düğünler ile kişinin Allah'a yaklaşmasını ve ahirete intikalini sağlayan ölümler belirli bir merasimle taçlandırılmıştır. 1098 yılından itibaren İslâm topraklarında mukim olmaya çalışan Haçlılarda da düğün ve cenaze merasimleri ayrı bir yer tutmaktadır. Nitekim yaptıkları bu merasimlerle yaşantısı, kültürü, dili ve dini kendilerinden farklı Müslümanlar arasında örfî ve dinî uygulamalarını devam ettirmeye çalışmışlardır. Bu çalışmanın amacı, Haçlıların İslâm topraklarında gerçekleştirdikleri düğün ve cenaze merasimleri hakkında bilgi vermek ve Müslümanların bu merasimlere bakış açısını göstermektir. Bu nedenle çalışmanın araştırma aşamasında İslâm tarihi kaynaklarının yanı sıra Latin, Süryani ve Ermeni kroniklerinden yararlanılmış ve muhtelif eserlerle de çalışma zenginleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Haçlılar, Düğün, Cenaze, Müslümanlar

Gönderme Tarihi: 16/07/2020

Kabul Tarihi: 28/09/2020

* Dr. Öğretim Üyesi, Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Bölümü, e-mail: gulsenistek@siirt.edu.tr

Muslims' view of the Crusader Weddings and funerals

Gülşen İstek

ORCID: 0000-0003-3064-1071

Abstract

Birth and death, two important stages of world and hereafter, are shaped around the same emotions in all societies. Death brings sadness and birth brings joy. However, the child must be born from a legitimate marriage in order for the child to be accepted by both religious institutions and society. Therefore, the weddings that ensure the continuation of the generation and the deaths that ensure the person to get closer to Allah and to pass on to the hereafter are crowned with a certain ceremony in both Christianity and Islam. Wedding and funeral ceremonies have a special place in the Crusaders who have been trying to be a resident of the Islamic territories since 1098. As a matter of fact, through these ceremonies, they have tried to continue their tradition and religious practices among Muslims whose lives, culture, language and religion are different from their own ones. The aim of this study is to give information about the weddings and funerals carried out by the Crusaders in the eastern territories and to show Muslims' point of view on these ceremonies. For this reason, in the research phase of the study, besides the sources of Islamic history, Latin, Syriac and Armenian chronicles were used and the study was enriched with various works.

Keywords: Islamic History, Crusaders, Wedding, Funeral, Muslims.

Received Date: 16/07/2020

Accepted Date: 28/09/2020

Мусульманский взгляд на свадьбы и похороны крестоносцев

Резюме

Рождение и смерть, две важные стадии жизни в мире и жизни после смерти, во всех обществах формируются на основе одних и тех же чувств. Если смерть - это печаль, рождение приносит с собой радость. Однако, чтобы новорожденный был принят обществом и религиозными учреждениями он должен быть рожден в законном браке. По этой причине в Христианстве и в Исламе особое значение придается свадьбе, т.к. это причина продолжения рода, и смерти т.к. это путь приближения к Господу, и сопровождаются определенными церемониями. На самом деле, их жизнь, культура, язык и религия отличаются от них самих этими церемониями. Они пытались продолжить свои обычаи и религиозные обряды среди мусульман. Цель этого исследования - обсудить свадьбы и похороны крестоносцев в исламских странах и предоставить информацию о церемониях и взглядах мусульман на эти церемонии. Следовательно, на этапе исследования работа была обогащена латинскими, сирийскими и армянскими хрониками.

Ключевые слова: Исламская история, Крестоносцы, Свадьба, Похороны, Мусульмане

Получено: 16/07/2020

Принято: 28/09/2020

Giriş

Haçlı Seferleri, İslâm Tarihinin ibret alınması gereken en önemli hadiselerinden biridir. 1096 yılında başlayan ve yaklaşık iki asır devam eden Haçlı Seferleri, sınırların değişmesi ile birlikte farklı sosyal ve kültürel yaşamların birbirleri ile yakın temas kurmasını sağlamıştır. İslâm tarihçileri tarafından *Franklar* ya da *Frenkler* olarak adlandırılan Batı Hıristiyanları, “*Kudüs’ü Müslümanların elinden kurtarma*” parolasıyla ard arda İslâm topraklarına saldırılar düzenlemiştir. Bu sebebin haricinde Haçlı Seferlerinin başlamasında dinî sebeplerden ziyade sosyal ve ekonomik kaygılar daha ön plandadır. Öyle ki günümüz tarihçilerden bazıları dahi, seferlerin başlamasında büyük rolü olan Papalık Kurumunun ihtiraslı politikasını kınadığını belirtmektedir.¹ Bu durumdan anlaşıldığı kadarıyla Haçlı Seferlerinin düzenlenmesinde açgözlü feodal çevreler ile kendi nüfuzunu artırmak isteyen kilise ortak bir plan yapmış ve dünyevî arzularını dinî bir kisveye büründürerek yüzbinlerce insanın ölmesine neden olan felaketler zinciri oluşturmuşlardır. Haçlı seferlerinin devam etmesi ile birlikte ortaya çıkan bir hakikat vardır ki, o da İslâm topraklarının zenginliğini gören Haçlıların², hâkimiyet alanlarını genişleterek uzunca bir zaman daha Müslümanlara ait topraklarda kalması ve onlarla yaşamasıdır. Onların bu durumu İbn Haldun’un “*Vahşi milletin mülkü daha geniş olur*”³ ifadesini hatırlatmaktadır. Üsâme İbn Munkız da Haçlıların savaşçı özelliklerine dikkat çekerek, onların hâkimiyet alanlarını zamanla genişlettiklerini doğrulamaktadır.⁴ Latin kronik yazarlarından Fulcherius da onların Filistin’e geldikten sonra zenginleştiğini, bir köyü dahi olmayanların burada şehirli hale geldiğini ve memleketlerine dönmeyi asla düşünmediklerini belirtmiştir.⁵ Öyle ki Fulcherius bu etkileşimi “*Biz Batılılar şimdi doğulu olduk. Romalılar ve Galyalılar bu*

¹ Claude Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, (çev. Mustafa Daş) Yeditepe Yayınları, İstanbul 2018, s. 14.

² Bu hususu birçok örnekle doğrulamak mümkündür. Haçlı liderlerinden Bohemond’un yeğeni Tancred’in 8 Ekim 1097 tarihinde Misis’i ele geçirdikten sonra şehrin mallarına el koyması, adamları arasında belirli alanları paylaşması ve hepsine neredeyse hizmetlerine göre küçük bir servet bahşetmesidir (Bk. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis’in Haçlı Kroniği*, (terc. ve notlar: Ergin Ayan), Kronik Yayınları, İstanbul 2019, 1: 143; Işın Demirkent, “Misis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, TDV Yayınları, Ankara 2005, s. 179.

³ İbn Haldun, *Mukaddime*, (çev. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, 1: 358.

⁴ Usame İbn Munkız, *Kitâbu'l-İ'tibâr*, (çev. Yusuf Ziya Cömert), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018, s. 2.

⁵ Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, (çev. İlcan Bihter Barlas), IQ Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 249.

topraklarda Filistinli ve Celileli oldular. Rheims ve Chartlesliler şimdi Sur ve Antakya sakini oldular. Çoktan doğduğumuz toprakları unuttuk; çoğumuz için artık oralar yabancı ve artık sözü geçmeyen milletler”⁶ diyerek aktarmış ve onların İslâm topraklarında mukim olduklarını belirtmiştir.

Müslümanlar ve Haçlılar birbirlerini barış zamanında daha yakından tanıma fırsatı bulmuş, fakat her iki tarafın birbirine güvenememesi nedeniyle bu ilişkiler kısa süreli ve çıkar amaçlı olmuştur. Nadiren de olsa bazı bölgelerde ilişkilerin savaş ortamında dahi devam ettiği görülmektedir. Nitekim İbn Cübeyr de “*anlatılan en garip olaylardan biri de, Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında fitne ateşi tutuşup, her iki grup karşılıklı savaş düzeni aldığında dahi, dost olan Müslüman ve Hıristiyanların hiçbir itirazla karşılaşmadan birbirleriyle görüşmeye devam etmeleriymiş*” diyerek bahsedilen hususu teyit etmiştir.⁷ Karşılıklı bu yakınlaşmalar neticesinde Haçlılar Müslüman kültüründen etkilenirken, Müslümanların da onları tanımaya çalıştığı görülmektedir. Öyle ki İbn Kalânîsî, Müslümanların Hıristiyanların bayramlarını izlemek için kendi kalelerinden çıktığını ve hatta böyle bir durumda Haşîşîlerin saldırısına uğradığını belirtmiştir.⁸

Bu çalışmada Haçlı liderlerinin düğün ve cenaze merasimleri üzerinde durularak, Müslümanların bu hadiselerle bakış açısı görülmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte detaylı olmasa da Haçlı halkının düğün ve cenaze merasimleri hakkında da bilgi verilmiştir. Çalışma İslâm tarihi kaynaklarının yanı sıra döneme ışık tutacak olan diğer kroniklerle de desteklenmiştir. Bununla birlikte çalışmada müstakil eserlerden ve süreli yayınlardan da faydalanılmıştır.

1. Düğün Merasimleri

Haçlıların düğün merasimlerinin, taç takma, karşılama ve dinî merasimlere oranla daha eğlenceli geçtiği düşünülmektedir. Bu düşünceye sevk eden husus; düğünlerde neşeli vakit geçirilmesi, raks ve mûsikîye yer verilmesidir. Zira Arapçada “lehv” kelimesinin karşılığı olan eğlence de tam olarak bahsi geçen unsurları içinde

⁶ Carnotensis, *a.g.e.*, s. 248.

⁷ İbn Cübeyr, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, (çev. İsmail Güler), Selenge Yayınları, İstanbul 2019, s. 212.

⁸ İbn Kalânîsî, *Şam Tarihine Zeyl - I ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, (çev. Onur Özatağ), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 74.

barındırmaktadır. Ayrıca savaşların en yoğun olduğu dönemde dahi düğün merasimlerinin gerçekleşmesi, hem yöneticilerin hem de halkın savaş psikolojisinden uzaklaşarak biraz eğlenmesi amacını gütmektedir. Ancak düğün merasimleri sonucunda gerçekleştirilen evliliklere bakıldığında, duygusal bir ilişkiden ziyade genellikle siyasî menfaatler, düşmana karşı müttefik kazanma, toprakları genişletme ya da devletin kasasını doldurmak üzere yapıldığı görülmektedir.⁹ Nadiren de olsa aşk evliliklerine de rastlanılmakta, ancak bu evlilikler kilise tarafından zina olarak sayılmakta ve büyük bir kısmı da boşanma ya da aforozla sonuçlanmaktadır.¹⁰ Bununla birlikte Kudüs Kralı I. Amalrik (1163-1174) de olduğu üzere evlilik kurumunu hiçe sayan, evli kadınları baştan çıkartan yöneticilere ve Kudüslü baronlardan biri olan Toronlu Humfried (ö.1198) gibi hamile kadınlarla evlenenlere de rastlanılmaktadır.¹¹

Düğün merasimlerinin gerçekleştirebilmesi için öncelikle hem kız hem de erkek tarafının bu evliliğe razı olması gerekmektedir. Ancak Haçlı şövalyelerinin evliliklerinin geçerli ya da geçersiz kılınmasında kilise oldukça etkili olmuştur. Nitekim kilisenin onay verdiği evlilikler ve bu evlilikler sırasında yapılmış merasimler kayda geçmiş ve onayladığı evliliklerden doğan çocuklar da tahtın varisi olabilmiştir. Bununla birlikte bazı kronik yazarlarının şahit olduğu düğün merasimleri de kayda geçenler arasındadır. Örneğin I. Haçlı Seferi'nin liderlerinden biri olan Trablus Haçlı kontu Raymond de Saint-Gilles'in (ö.1105) evliliğinin kilise tarafından desteklenmediği görülmektedir. Raymond'un kuzeni ile 1076 ya da 1078 yılında evlenmesi, yakın bir akraba ile evliliğini yasaklayan Katolik kilisesinin bu evliliği onaylamamasına, doğan çocuğun hem aile üyeleri hem de kilise tarafından kabul görmemesine ve evliliğini devam ettirmek isteyen Raymond'un Papa VII. Gregorius (1073-1085) tarafından aforoz edilmesine sebebiyet vermiştir.¹² İçinde bulunduğu siyasî şartlar nedeniyle karısını çok sevmesine rağmen Raymond, aforozun kaldırılabilmesi için eşini boşamış ve kilisenin isteği doğrultusunda ikinci bir evlilik yapmak zorunda kalmıştır.

⁹ Ebru Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 122; Gülşen İstek, "Haçlı Seferlerine Katılan Kadınlar", *Journal of Islamicjerusalem Studies*, C. 19, S. 2, 2019, s. 205-224.

¹⁰ Tyrensis, *a.g.e.*, 3: 147, 184, 231, 242, 273; Gregory Abû'l- Ferec, *Abû'l- Farac Tarihi*, (çev. Ömer Rıza Doğrul), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, 2: 426.

¹¹ Tyrensis, *a.g.e.*, 3: 145

¹² Birsal Küçükspahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2007, s. 9.

Haçlı kronik yazarlarından Willermus Tyrensis'in ifadesiyle “*dinî ve dünyevi prenslerin ortak kararı*” ile kralların, hem kızlarına bir eş hem de kendi tahtına bir varis seçtikleri görülmektedir.¹³ Kudüs kralı II. Baudoin (1118-1131) de kızı Melisende'yi kilise ve baronların kararıyla Anjou Kontu Fulko ile evlendirmiştir. Ancak bu evlilikte gelinden ziyade damat, Kudüs şehrinde büyük bir ihtişamla karşılanmış ve çeyiz olarak da hayatının sonuna kadar Kudüs kralı olarak ilan edilmiştir.¹⁴ Haçlılar asilzadeler, genelde alt tabakadan olan kişilerle evlenmeyi tercih etmemişlerdir. Nitekim bu tür bir evlilik, kişinin evlilik yoluyla elde edeceği imtiyazları, kazançları ya da mevki kaybetmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca asilzadelerin evliliğinden doğacak çocuk, aynı zamanda meşru varis olma hakkına sahiptir. Bu nedenle Haçlılar arasında genellikle aynı sınıftan olan insanların izdivaçlarına rastlanmaktadır. Hanedan mensubu olmayan Haçlılar, eş tercihlerinde genellikle Doğu Hıristiyanlarından olanları tercih etmişlerdir.¹⁵ Bununla birlikte alt tabakadaki Haçlıların Müslümanların ailevî yaşantılarını, Haçlı liderlerine oranla daha fazla benimsedikleri, yeni evli çiftlerin genellikle kayınpeder ve kayınvalide ile birlikte yaşayarak geniş bir aile oluşturdukları görülmektedir.

Haçlı şövalyelerinin arasında ise evli olanların sayısı oldukça azdır. Zira bekârlık, onların mensup olduğu tarikat yasalarından birisidir. Ancak Kral I. Baudouin (1100-1118) ölen şövalyelerin ya da askerlerin eşlerini, zinanın artmaması için geride kalanlarla evlendirerek ahlâkî ve Haçlı aile yapısının korunmasını amaçlamıştır.¹⁶ Ayrıca bu uygulamanın yapılmasında iklim şartları nedeniyle ortaya çıkan hastalıklar ve bu hastalıklardan da en çok erkek çocukların zarar görmesi etkili olmuştur.

1.1. Elçiler ve Kızın Ailesinden İstenmesi

Ortaçağda evliliklerin genelde¹⁷ kilise ve dünyevî liderlerin rızası sonrasında gerçekleştiği görülmektedir. Bu nedenle aracılar her iki zümreden de olmuştur. Ancak zamanla şövalye tarikatlarının da Haçlı devletlerinin istikbali adına hareket ederek

¹³ Tyrensis, *a.g.e.*, 2: 271.

¹⁴ Anonim *Süryani Kroniği*, (çev. İlhan Aslan), Post Yayınları, İstanbul 2019, s. 49.

¹⁵ Carnotensis, *a.g.e.*, 248.

¹⁶ Kemâlüddîn İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, (seçme, terc.ve değ. Ali Sevim), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 139.

¹⁷ Antakya Prinkepsi Raimund'un dul eşi Constance'nin durumu bu genellemenin dışındadır. Nitekim o, kendisine kilise ve krallık tarafından tavsiye edilen kişiler yerine kendi isteği doğrultusunda bir eş seçmiştir (Bk. Tyrensis, *a.g.e.*, 3: 88).

birçok evlilik hadisesinin gerçekleşmesinde etkin oldukları görülmektedir. Özellikle askeri tarikat temsilcileri, Papa ile olan yakın ilişkilerini ve Avrupa'daki nüfuzlarını kullanarak tahtın yeni varislerinin seçilmesinde oldukça önemli roller oynamışlardır. Nitekim Antakya Prensi Bohemond'un kızıyla Poitou kontunun oğlu Raymond'un 1135 yılında evlenmesinde Hospitalier tarikatı mensuplarından Gerald, Kudüs ileri gelenleri tarafından elçi olarak seçilmiştir.¹⁸ Bununla birlikte Patriklerin kendi nüfuzlarını artırmak amacıyla Doğulu ve Batılı Hıristiyan aileler arasında gerçekleşecek evliliklere bir şekilde müdahil oldukları görülmektedir. Öyle ki Antakya Patriği Radulf, Raymond von Poitou (ö.1149) ile Antakya Prinkepsi II. Bohemond'un (1111-1128) kızının evliliğinde etkili olmuştur. Esasen bütün düğün hazırlıkları Bohemond'un dul eşi Alice ile Raymond için yapılmış, ancak Patrik Radulf bir yolunu bularak henüz ergenlik çağına bile girmemiş Bohemond'un kızı Constance ile Raymond'u evlendirmiştir.¹⁹ Talip olunan kız ya da kadın, en yakın erkek akrabasından istenmiştir. Örneğin Haçlı Seferi liderlerinden biri olan Raymond St. Gilles'in kilisenin zorlaması sonrasında yaptığı ikinci evlilik, Raymond'un elçilerinin Sicilya'ya giderek Sicilya Kontu Roger'in (ö.1101) kızı Mathilde'ye talip olmasıyla başlamıştır. Roger'in onay vermesinden sonra düğün tarihi belirlenmiştir. Ancak düğün, Raymond'un Sicilya'ya giderek Roger ile bazı şartlar üzerinde anlaşmasından sonra yapılmıştır. Genel olarak tarafların anlaşması Ortaçağda görülen bir uygulama olmuş ve evlilikler politik çıkarlar ya da maddî kazançlar doğrultusunda bir sözleşmeye dayalı olarak yapılmıştır. Örneğin talip olunan kadının ölen eşinden olan oğlu, akdedilecek evlilik sonrasında kadının yeni eşinin varisi olma hakkı kazanabilmiştir. Düğün merasiminde bütün dinî kesim ve devlet erkânı hazır bulunmuştur. Tarafların anlaşmasından düğün merasiminin olduğu zamana kadar geçen süre, genelde nişanlılık dönemi olarak adlandırılmıştır. Nişanın feshedilmesi durumunda da nişanı bozan taraf, diğer tarafa para cezası ödemek zorunda kalmıştır. Ancak nişanın bozulması gelinin ahlâkî bir suçundan dolayı olursa bu durumda geline acımasız cezaî tedbirler uygulanmıştır. Bu tür durumlarda genellikle nişanlı kızlar ya da evlenme gerçekleşmişse gelinler manastırlara gönderilerek münzevî bir hayat yaşama cezasına çarptırılmışlardır.

Ortaçağda bir evliliğin gerçekleşebilmesi için hem kızın ailesinin hem de kızın yüksek bir ahlâka sahip olması gerekmektedir. Öyle ki bu hususta ortaya çıkabilecek

¹⁸ Tyrensis, *a.g.e.*, 2: 296.

¹⁹ Tyrensis, *a.g.e.*, 2: 319.

küçük bir şüphe, düğün aşamasına geçmiş evlilik merasimlerinin dahi sonlanmasına sebebiyet vermiştir. Bu durumda da yine elçiler devreye girerek, iki devlet arasındaki ilişkilerin başka bir izdivaçla düzeltilmesine yardımcı olmuşlardır. Nitekim 1160 yılında Bizans imparatoru Manuel (1143-1180), Doğu'daki Haçlı devletlerinden bir eş edinmek üzere en yakın adamlarını Kudüs kralı III. Baudouin'e (1143-1162) göndermiş, onun soyundan münasip gördüğü bir eş ile evleneceğini bildirmiştir. III. Baudouin bu evlilik için teyzesi Trablus kontesi Hodierne'nin kızı Melisende'nin uygun olacağını düşünmüş ve bu teklif Manuel tarafından kabul edilmiştir. Willermus'a göre imparatorun elçileri, karara onay verilmeden önce kızın sağlık durumuna varıncaya kadar detaylı bir araştırma yapmışlardır.²⁰ Tarafların anlaşmasından sonra gelin adayının daha güzel ve zengin gözükmesi için muazzam bir harcama yapılarak birbirinden değerli mücevherler, altın bilezikler, gerdanlıklar, yüzükler, küpeler, gümüş kaplar ve diğer mutfak eşyaları alınarak düğüne hazırlanılmıştır.²¹ Ancak Melisende'nin gayrimeşru olduğuna dair iddialar Manuel'in kulağına gidince, evlilik hazırlıkları sonlandırılmıştır. Böyle bir durumda da kız tarafı yaptığı harcamaları Manuel'den talep etmiştir. Zira geline refakat etmesi için hazırlanan 12 gemi ve davet edilen asilzadelerin masrafı Trablus kontu III. Raymond'un (1152-1187) bütçesinin oldukça üstündedir. Hem gururu incinen hem de ciddi anlamda para harcayan III. Raymond, daha sonra para talebinden de vazgeçerek hazırladığı bu gemileri silahla donatmış ve Manuel'in hâkimiyetindeki toprakları yağmalatmıştır.²² Bu sırada Kudüs kralı III. Baudouin gerilen ilişkileri yeniden düzenlemek adına Antakya sahibesi Constance'nin kızı Maria ile Manuel'in evlenebileceğini bildirmiş ve Manuel'in de onayıyla gelin, 1161 yılında Süveydiye Limanı'ndan ona refakat eden ileri gelenlerle birlikte Konstantinopolis'e doğru yola çıkmıştır.²³ Böylelikle ilk kez Bizans sarayına bir Latin prensesi girmiştir.

1.2. Çeyiz

Haçlıların düğün merasimlerinde çeyiz, önemli bir yer tutmaktadır. Geleceğe yönelik politik çıkarların yanı sıra bazen de çeyizler, taşınabilir ve taşınamayan

²⁰ Tyrensis, *a.g.e.*, 3: 138.

²¹ Tyrensis, *a.g.e.*, 3: 138; Küçüksipahioğlu, *a.g.e.*, 157.

²² Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008, 2: 301; Marshall W. Baldwin, "The Latin States under Baldwin III and Amalrich I", *A History of the Crusades*, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania 1955, 1: 535-536.

²³ Tyrensis, *a.g.e.*, 3: 139; Runciman, *a.g.e.*, 2: 300-301; Peter Wirth, "Wann wurde Kaiser Aleksios II. Komnenos geboren?", *Byzantinische Zeitschrift*, S. 49, 1956, s. 65-67; Michael Angold, *The Byzantine Empire 1025-1204*, Longman, New York 1984, s. 186; Küçüksipahioğlu, *a.g.e.*, 158.

mülklerle de ödenmiştir. Düğün merasimlerinden önce gelinin ailesinin damada belirli bir oranda para ya da mal verdiği görülmektedir. Bu durum hem Yahudilikte hem de Hıristiyanlıkta mevcuttur ve buna “drahoma” adı verilmektedir.²⁴ Kudüs kralı I. Baudouin ile evlenen Sicilya kontesi Adelheid’in getirdiği drahoma da bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Zira 1113 yılında gerçekleşen bu izdivaçta, gelinden çok onun getirdiği çeyiz konuşulmuştur. Ancak gelinin Sicilya’dan Akkâ’ya gelmeden önce bazı şartlar öne sürdüğü ve bunların da Kudüs kralı tarafından kabul edildiği görülmektedir. Adelheid’in gelişi ve onun karşılanması, Haçlılarda gelin alma hadisesinin nasıl olduğu hususunda kayda değer bilgiler vermektedir. Kontes, öncelikle drahoma olarak ambarları hazine ile dolu yedi gemi ile birlikte kendisinin bindiği ve ayrıca ona refakat eden içi silahlı askerlerle dolu iki gemi ile yola çıkmıştır. Gemilerde şarap, yağ, meyve ve diğer gıdaların da yer aldığı belirtilmektedir.²⁵ Kontesin altın ipliklerle dokunmuş halıların bulunduğu gemisi oldukça şatafatlı bir şekilde süslenmiştir. I. Baudouin ise kontesi krallığına yaraşır bir şekilde karşılamıştır. Kralın ve maiyetinin ipek giysiler giymesinden, atların ve katırların erguvanî ve sırmalı süslerle tezyin edilmesinden, yollara değerli halıların döşenmesinden ve pencerelerden erguvani sancakların sarkıtılmasından anlaşıldığı üzere Akkâ’dan Kudüs’e kadar olan bütün yollar müstakbel kraliçe için süslenmiştir.²⁶ Bu kadar hazırlığın yaşlı kraliçenin gelmesinden ziyade onun getirdiği drahoma için olduğu görülmektedir. Zira kontesin bu hazinesi, uzunca bir zamandır askerlerinin maaşını dahi ödeyemeyen I. Baudouin tarafından maaşların ödenmesi ve şehrin ticarî hayatına canlılık verilmesi amacıyla kullanılmıştır. Nitekim menfaat düşüncesi ile yapılan bu izdivaç, I. Baudouin’in kontesten önce evli olduğu Ermeni prensesini kilisenin kurallarına uygun olarak boşamamış olması ve kontesle olan evliliğinin zina olarak sayılması ve başpiskopos Arnoul’un çabaları neticesinde 1117 yılında sona ermiştir.²⁷ Adelheid’in haricinde yüklü miktarlarda ödenen diğer bir drahoma da Bizans prensesi Protesavasto’ya aittir. III. Baudouin’in halefi I. Amalrik (1162-1174) ile evlenen prenses, drahoma olarak gemiler ve kalyonlar içinde altın, gümüş, değerli ipekli kumaşlar ve askerler ile Kudüs’e gelin gelmiştir.²⁸

²⁴ Ernoul Kroniği, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (çev. Ahmet Deniz Altunbaş), Kronik Yayınları, İstanbul 2019, s. 30.

²⁵ Tyrensis, *a.g.e.*, 2: 157.

²⁶ Runciman, *a.g.e.*, 1: 85.

²⁷ Carnotensis, *a.g.e.*, s. 188; Tyrensis, *a.g.e.*, 2: 103, 117-118, 155-156.

²⁸ Ernoul Kroniği, 31-32.

Ermeni yöneticilerin Haçlı liderleri ile akrabalık bağı kurmak istediği ve bu nedenle de kızlarının çeyizleri hususunda kesenin ağzını açtıkları görülmektedir. Örneğin Malatya'ya hâkim olan Kalkedonyalı Gabriel, Antakya Prinkepsi I. Bohemond'a (1098-1111) haber göndererek kızı Kira Murphia ile evlenmesini ve çeyiz olarak da Malatya'yı kendisine vereceğini belirtmiştir.²⁹ Ancak bu evlilik ve çeyizin takdimi, Gümüştekin b. Danişmend Taylu'nun 1100 yılında Malatya'ya bir saldırı düzenlemesi ve Bohemond'u esir etmesi nedeniyle gerçekleşmemiştir.³⁰ Bununla birlikte Haçlı liderlerinin de kendi aralarında gerçekleştirdiği evlilik hadiselerine rastlanmakta ve mutad olduğu üzere kızın gayrimenkul ya da menkul olarak erkek tarafına bir çeyiz götürmesi gerekmektedir. Nitekim Urfa Kontu Joscelin'e (1118-1131), Antakya Prinkepsliği naibi Roger de Salerno (1112-1119) kızı ile evlenmesi için Azaz kentini kızının çeyizi olarak vermiştir (1118/1119).³¹ Ancak müstakbel eşini Urfa'ya getirmek için yola çıkan Joscelin -Antakya Prinkepsi I. Bohemond gibi- 13 Eylül 1122 tarihinde Belek b. Behrâm (ö.1124) tarafından yakalanarak esir edilmiştir.³² Öte yandan kadının kocasının ölümünden sonra nadiren de olsa taşınamayan mallar olarak belirtilen gayrimenkul çeyizlerin kadına geri verildiği görülmektedir. Örneğin Antakya Prensi II. Bohemond'un (1111-1128) ölümünden sonra eşi Alice, şehri İmâdüddin Zengî'ye (ö.1146) teslim etmek istemiş, ancak bu haber babası Kudüs kralı II. Baudouin'e (1118-1131) ulaşınca bu amacını gerçekleştirememiştir. Yaşanan bu hadise üzerine kral, kızı Alice'e kocasının çeyiz olarak verdiği Lazkiye ve Cebele sahil şehirlerini vererek, Antakya'yı elinden almıştır.³³ Haçlı prensesleri sayesinde elde edilecek ikballer oldukça önemli görüldüğünden onlarla evlenmek isteyenler kız tarafına yüklü miktarda para ödemiştir. Öyle ki bazen gelinin vücut ağırlığı oranında paranın verildiği olmuştur. Nitekim Trablus Prinkepsliğine bağlı Botrun bölgesinin sahibi William Dorel'in ölümünden sonra onun tek varisi olan kızı ile evlenmek isteyen Pisalı Plivain isimli bir

²⁹ Anonim Süryani Kroniği, 21.

³⁰ Azîmî, *Azîmî Tarihi*, (çev. Ali Sevim), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 38; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n- Nihâye*, (çev. Mehmet Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul 1994, 12: 309; İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil fi't- Tarih*, (çev. Ahmet Ağırakça, Beşir Eryarsoy, Zülfikar Tüccar, vd.), Hikmet Yayınları, İstanbul 2016, 8: 464; Ebru Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 7.

³¹ I. ve II. Haçlı Seferleri *Vekayinamesi*, (çev. Vedii İlmen), Yaba Yayınları, İstanbul 2005, s. 31; Anonim Süryani Kroniği, 39; Azîmî, *a.g.e.*, s. 50.

³² İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, s. 87; Azîmî, *a.g.e.*, s. 54; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, 9: 24; Coşkun Alptekin, "Belek b. Behrâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, TDV Yayınları, İstanbul 1992, s. 402-403.

³³ Azîmî, *a.g.e.*, s. 67; Tyrensis, *a.g.e.*, s. 277-278.

tüccar 64 kg. ağırlığındaki kız için 10.000 Bizans altını ödemiştir.³⁴ Kadınların yanlarında getirdiği çeyizler, bazen hanedan mensupları tarafından gasp edilmiştir. Örneğin III. Baudouin'in ölümünden sonra dul kalan Bizans prensesi Theodora'nın drahoması kuzeni tarafından elinden alınmış ve dul kraliçe bu nedenle zor durumda kalmıştır. Bazen drahomalar, yeni bir Haçlı Seferinin başlangıcı için de kullanılmıştır. Zira din adamları seferlerin başladığı ilk günden bu yana hem bedenen hem de maddeten seferlere katılımı teşvik etmişlerdir. Özellikle soylu kadınların her iki talebe de yetişmeye çalıştıkları görülmektedir. İngiltere kralı I. Richard (1189-1199), kız kardeşi Johanne'nin drahomasını satarak onunla birlikte Kutsal Topraklara gelmesini istemiş ve kız kardeşi de bunu kabul etmiştir.³⁵ Söz konusu drahoma Tancred tarafından satın alınmıştır.

Hanedan mensuplarının yanı sıra kahramanlığı, cesareti ve soyu nedeniyle bazı şövalyeler; krallar, senyörler ve baronlar tarafından yakın takibe alınmıştır. Örneğin çocuğu olmayan IV. Baudouin kız kardeşi Sibylla ile Montferrat markizinin oğlu Guillaume Longue Epee'yi evlendirerek tahtının müstakbel varisini belirlerken, Sezariye senyörü ise kızını Baudouin de Rama ile evlendirerek ona kızının çeyizi olarak Nablus şehrini vermiştir.³⁶

1.3. Gelinin Eşinin Evine Getirilmesi

Denizler ya da ülkeler ötesindeki evlilik hadiselerinde taraflar arasında anlaşma sağlandıktan sonra gelinin eşinin evine gitmesi iki türlü olmuştur. Tabii ki bu durum hanedan mensuplarının ve kralların evliliği için geçerlidir. Birincisi ve en sık rastlanılan durum; gelinin kendi maiyeti ya da kendi krallığının muhafızları eşliğinde müstakbel eşinin evine gelmesidir. Diğeri ise gelinin müstakbel eşinin elçileri ya da bizzat damadın kendisi ile gelin olacağı ülkeye gitmesidir. İkinci durum genellikle savaş ortamlarında ve iki ülke arasındaki mesafenin uzak olduğu durumlarda gerçekleşmiştir. Bizans imparatoru Manuel'in oğlu ile Fransa kralı VII. Louis'in (1137-1180) kızı arasında gerçekleşen evlilik, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bizans imparatoru Manuel, Flandres kontu Philippe'yi aracı kılarak bu evliliğin gerçekleşmesini oldukça istemiş ve taraflar onay verdikten sonra Fransa kralı kızı Agnes'i süsleyerek ve değerli

³⁴ Aydın Usta, *Haçlı Hikâyeleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2017, s. 84.

³⁵ *Ernoul Kroniği*, 204.

³⁶ *Ernoul Kroniği*, 53.

hediyeleri de yanına vererek Manuel'in elçileri ile birlikte kızını Konstantinopolis'e göndermiştir.³⁷

1.4. Düğün

Karşılıklı olarak tarafların antlaşması ve çeyizin hazırlanmasından sonra gelin, müstakbel eşinin yanına getirilmiş ve ardından da düğün merasimine geçilmiştir. Merasimler öncelikle din adamları, baronlar ve hanedan mensuplarının hazır olduğu bir kilisede gerçekleştirilen nikâh töreni ile başlamıştır.³⁸ Merasim, misafirlere yiyecek bir şeyler ikram edilmesi ve müzik eşliğinde dans edilmesi ile sonlandırılmıştır. Nitekim Haçlı halkı arasında dahi gerçekleşen düğün merasimlerinde bahsedilen unsurlara rastlanmaktadır. Meşhur Müslüman coğrafyacılarından İbn Cübeyr Endülü's'ten kutsal topraklara yapmış olduğu seyahati sırasında bir Haçlı düğününe denk gelmiş ve düğün merasimini şu şekilde aktarmıştır:

"Kadınli erkekli bütün Hıristiyanlar toplanmış; gelin evinin önünde iki sıra dizilmişlerdi. Borular, zurnalar ve bütün çalgılar çalıyordu. Gelin, sağ ve sol kolundan tutan ve akrabalarından olduğunu sandığımız iki adam arasında salınarak çıktı. En güzel süslerini takmış, en değerli elbiselerini giymişti. Kendilerine has altın işlemeli ipek elbisesinin eteklerini sürüyordu. Alnında, etrafı altınla örülmüş bir bant vardı. Göğsünün üstünde de aynısı bulunmaktaydı... Hıristiyanların ileri gelenlerinden bir grup, en değerli, en süslü elbiselerini giymiş vaziyette, gelinin önünde elbiselerini yerlerde sürüyorlardı. Arkasında ise arkadaşları ve emsalleri olan Hıristiyan kızlar en kıymetli elbiseleri ve en pahalı takılarıyla çalılımlı bir halde yürüyorlardı. Çalgıcılar ise, hepsinin önünden gidiyorlardı".³⁹

Anlatımına Müslümanların ve Hıristiyanların bu düğün merasimini seyrettiklerini ve hiçbirinin de bu merasimi yadırgamadığı ya da garipsemediğini belirterek devam etmiştir. Buna göre Müslümanların "istenmeyen komşu" olarak nitelendirdikleri Haçlıların bazı merasimlerine alışmaya başladıkları görülmektedir. Ayrıca İbn Cübeyr kendisinin dahi bu düğünden, gelinin ve nedimelerin güzelliğinden ve süsünden dolayı

³⁷ Ernoul Kroniği, 52-53.

³⁸ Tyrensis, a.g.e., 3: 183.

³⁹ İbn Cübeyr, a.g.e., s. 228.

etkilendiğini belirtmiş ve yanlış bir harekete düşmemek için de Allah'a sığındığını sözlerine eklemiştir. Öyle ki onların düğünleri, bölgedeki Müslüman halkın yanı sıra şehrin hâkimleri tarafından da ilgiyle seyredilmiştir. Bununla birlikte Müslümanların ve Haçlıların birbirine alışmaya başladığı 1114 yılında Patrik Arnoul'un Hıristiyan bir erkekle Müslüman bir kadının nikâhını kıymış olmasından da anlaşılmaktadır. Ancak bu nikâh sonrasında patrik, Papa II. Paschalis (1099-1118) tarafından şiddetle tekdir edilmiştir.⁴⁰ Esasen bu izdivaç dahi Haçlıların, İslâm topraklarında mukim olmaya çalıştıklarını göstermektedir.

Düğün merasiminin süresi, yaşanan siyasî ve askerî hadiselerle bağlantılı olarak belirlenmiştir. Düğünün ertesi günü kralın eşine hediyeler takdim ettiği ve düğün gecesinin nikâhın kıyıldığı akşam gerçekleştiği ifadesinden yola çıkarak, bu sürecin bir ya da iki gün sürdüğü düşünülmektedir. Ancak kral IV. Baudouin'in kız kardeşi Sibylle ile müstakbel Kudüs kralı Guy de Lusignan'ın (1186-1194) evlilik töreni, Willermus'un ifadesiyle her zamanki geleneğin aksine, Paskalya Haftası boyunca sürmüştür.⁴¹ Düğün, karşılama, taç takma ya da dinî merasimlerde ziyafetin verilmesi oldukça önemli görülmüştür. Haçlılar Müslümanlardan görenek tattıkları biber, karanfil, zencefil ve diğer baharatları sofralarından eksik etmemiş ve baharatın yer almadığı bir ziyafeti de makbul görmemişlerdir. Ancak Alman Şövalye Tarikatı gibi Hıristiyan tarikatlarının kendi içlerindeki yasa kitapçığına uygun olarak baharat kullanmaları yasaklanmıştır.⁴² Ayrıca Suriye'nin sahile yakın düzlüklerinde yetiştirilen şeker kamışından şeker üretimini gören Haçlılar, sofralarda bal kullanımından ziyade şekere yönelmiş ve ziyafetlerde de gül, menekşe ve bazı çiçeklerin suda kaynatılıp damıtılmasından ve şekerle karıştırılmasından elde edilen şuruplara ve şekerlemelere yer vermişlerdir.⁴³ Batıya sokulan ilk lüks ürün olan şeker, Avrupa'da gıda sektörünün yanı sıra ilaç yapımında da kullanılmıştır.

Düğün merasimlerinde kullanılıp kullanılmadığına dair tam olarak bir bilgiye rastlanmasa da tambur ve "Nakkare" adı verilen büyük bir davulun Haçlı Seferleri döneminde Avrupa'ya götürülmesi ve hatta bunların askerî bandolarda kullanılmaya

⁴⁰ Runciman, *a.g.e.*, 1: 83.

⁴¹ Tyrensis, *a.g.e.*, 3: 267.

⁴² Joseph Holzapfel, *Die deutsche Ritterorden in seinem Wirken für Kirche und Reich*, Carl Gerold und Sohn Verlag, Wien 1850, s. 10.

⁴³ Philip K. Hitti, *Siyâsî ve Kültürel İslâm Tarihi*, (çev. Salih Tuğ), M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, 4: 1075.

başlanması, düğün merasimlerinde bu çalgıların da kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir.⁴⁴

1.5. Müslümanların Haçlıların Düğünlerine Bakışı

Müslümanların Haçlı düğünlerine bakışlarına değinmeden önce bazı Müslümanların zaman içerisinde Haçlılarla evlendiğini belirtmek gerekmektedir. Bu tür bir evlilikte genellikle erkek tarafı Müslüman olduğundan düğün merasimlerinin İslâmî kaidelere uygun olarak gerçekleştiği düşünülmektedir. Ancak bu izdivaçların çok da uzun ömürlü olmadığı görülmektedir. Üsâme İbn Munkız iki taraf arasında gerçekleşen bazı evliliklere değinerek bahsedilen hususu teyit etmiştir. Onun aktarımına göre esir bir Haçlı kadını, Caber Kalesi emiri Şihabeddin Malik ibn Sâlim ile evlenmiş ve ondan bir de oğlu dünyaya gelmiştir. Ancak emirin ölmesi ve oğlunun kalenin emiri olmasından sonra kadın, kaleden ip sarkıtarak Frankların olduğu bölgeye kaçmış ve orada bir ayakkabıcı ile evlenmiştir. İbn Munkız şahit olduğu bu ve buna benzer birkaç hadiseden yola çıkarak Haçlıların kendi cinslerinden başka bir kimse ile uyuşamayan lanetli bir kavim olduklarını düşünmekte ve onlarla yapılan izdivaçların ihanet ile sona erdiğini belirtmektedir.⁴⁵ Öte yandan Urfa'nın Müslümanlar tarafından ele geçirilmesi sonrasında (1144) birçok Ermeni kadının Türklerle evlendiği görülmektedir. Ancak bu durum başta Ermeni din adamları olmak üzere Haçlı kronik yazarları tarafından esef verici bir durum olarak nitelendirilmiş ve “*Edessalı kadınlar Türklerle evlenip Tanrının ruhunu acıtıyorlardı. Türkler, şehirde bir yıl kalmadan yüzden fazla kadın, dinsizlerle evlendi. Bu sebeple Tanrı onlara kızıyor, onları yüzüstü bırakıyor ve felakete sürüklüyordu*”⁴⁶ sözleriyle bahsi geçen kadınların Tanrı'nın gazabına uğrayacağını belirtmişlerdir. Hadiselerin aktarımında Latin kronik yazarlarının kesinlikle objektif davranmadıkları görülmektedir. Öyle ki Müslüman kadınların Hıristiyan erkekle evliliği büyük bir sevinçle aktarılmış ve bu kadınlardan bahsederken özellikle “*vaftiz olma şerefine ermiş*” ifadesi altı çizilerek belirtilmiştir.

Müslümanların Haçlıların kendi aralarında gerçekleşen düğün merasimlerine bakışı hakkında İbn Cübeyr'in aktarımı yeterli olsa gerektir. Düğünlerin oldukça şaşaalı olması, gelin ve nedimelerin bütün süslerini herkese gösterecek şekilde sokaklarda

⁴⁴ Hitti, *a.g.e.*, 4: 1069-1070.

⁴⁵ İbn Munkız, *a.g.e.*, 165-166.

⁴⁶ Anonim Süryani Kroniği, 73.

yürütülmesi nedeniyle düğünler, Hıristiyan halkın yanı sıra Müslüman toplum tarafından da merakla izlenmiştir. Ancak bu tür düğünlerin insanın aklını çelerek imanını zedeleyeceğinden endişe edilmiştir. Ayrıca İbnü'l-Esîr de Hıristiyanlara ait bazı merasimlerin Beni Munkız emirliği gibi yerel kabileler tarafından izlendiğini doğrulamıştır.⁴⁷ Bununla birlikte onların düğün merasimlerine karşı oldukça saygılı davranılmıştır. Öyle ki Sultan Selâhaddin-i Eyyûbî Kerak Kalesi'nin kuşatılması esnasında kalede bir düğün olduğunu öğrenince gelin ve damadın hangi kulede kalacaklarını sormuş ve askerlerine o tarafa doğru herhangi bir saldırı yapmalarını yasaklamıştır.⁴⁸ Ancak buna karşın Haçlılar Müslümanların düğünlerine karşı saygılı davranmamıştır. Öyle ki İbn Münkız, Meyyah adlı bir Müslüman savaşçının zırhının üzerine giydiği damatlıkla Haçlılar tarafından öldürüldüğünü bildirmiştir. Öyle ki hadiseden duyduğu üzüntüyü “*Ah! Cenazesıyla düğünü birbirine ne kadar da yakındı!*”⁴⁹ sözleriyle bu hususu belirtmiştir.

2. Cenaze Merasimleri

Haçlı krallarının, şövalyelerin ve asilzadelerin ölüm nedenlerine bakıldığında onların; askerî mücadele esnasında, avlanma sırasında, hastalıktan, zehirlenmeden ve kazaen düşmeden⁵⁰ dolayı vefat ettikleri görülmektedir. Ayrıca kendi aralarındaki çıkar meselelerinden dolayı da öldürme hadiselerine rastlanılmaktadır. Cinayetler bazen alenî, daha doğru bir ifadeyle kılıçla olurken bazen de zâhirî, zehirlenme usulüyle gerçekleştirilmiştir. Öte yandan kralların hastalığı, gizli ve alenî düşmanlar için de bulunmaz bir fırsat olmuştur. Nitekim teyzesinin oğlu Kudüs kralı III. Baudouin'e karşı gizliden bir düşmanlık besleyen Trablus kontu III. Raymond, ani bir rahatsızlık geçiren krala kendi özel doktoru Barac'ı göndererek onun tedavi olmasını sağlamıştır. Ancak bu durum kralı iyileştirmediği gibi doktor tarafından verilen görünürde ilaç, gerçekte zehir olan ürünlerle kralın durumunun ağırlaşmasına ve Kudüs'e doğru götürülürken de ölümüne sebep olmuştur.⁵¹

⁴⁷ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, 8: 556.

⁴⁸ Tyrensis, *a.g.e.*, 3: 268; Usta, *a.g.e.*, s. 86.

⁴⁹ İbn Münkız, *a.g.e.*, s. 79.

⁵⁰ Azîmî, *a.g.e.*, s. 82.

⁵¹ Tyrensis, *a.g.e.*, 3: 141; Reinhold Röhrich, “Amalrich I., König von Jerusalem (1162-1174)”, *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, S. 12, 1891, s. 432.

Ortaçağda ölüm kültü, Hristiyanlık inancına ve kilisenin uygulamalarına bağlıdır. Nitekim çocukların vaftiz edilerek yaşama hazırlanması gibi, ölümlerin de bir ayinle diğer yaşama hazırlanması için cenaze merasimleri yapılmaktadır. Merasim; ölünün yıkanması, kefenlenmesi, saklanması, yas tutulması, uyandırış (tabut içinde yatan ölünün etrafına toplanarak tanıklık verme hadisesi), ölüm çanı çalınması, cenaze töreni ve defnedilmesi aşamalarından oluşmaktadır. Merasimde din adamlarının yanı sıra devlet adamları ve halktan kimselerin katılımı da söz konusudur.

2.1. Sekerât

Cenaze merasimleri, esasen kişinin ölüm döşeğindeki hali ile başlamaktadır. Sekerât hali olarak da adlandırılan bu durumda, kişinin ahirete günahkâr gitmemesi için bazı ayinler yapılmıştır. Son yağlama, Kutsal Akşam Yemeği ya da Son Akşam Yemeği ve günah çıkarma ayinlerinin yanı sıra varisini açıklama hadiselerinin sekerât halinde gerçekleştiği görülmektedir.⁵² Örneğin Willermus Tyrensis, ilk Kudüs Haçlı yöneticisi olan Godefroi'nin (ö.1100) sekerâtındaki halinden ölümüne geçişini "*Kutsal Komünyon'a dindar bir şekilde günahlarını itiraf edip, Mesih'in gerçek bir takipçisi olarak, her şeyin yüz katına kadar geri döneceği ve kutsal ruhlar ile sonsuz yaşamda arkadaş olacağı yola tüm cesedi ile birlikte girdi*" sözleriyle aktarmıştır.⁵³ Ölümü sonrasında da cesedi beş gün halkın ziyaretine açık tutulmuştur.⁵⁴ Sonrasında da Kutsal Mezar Kilisesi'nde toprağa verilmiştir. Hükümdarın ölümünden sonra da kralın maiyetindeki yüksek unvanlı şahsiyetler, saray nazırı, başhacıp, Patrik ve Remle piskoposu bir araya gelerek ne yapılacağını istişare etmiş ve öncelikle kralın ölümünün kardeşi Bohemond'a haber verilmesi için iki şövalye ile birlikte Remle Piskoposunu Urfa'ya yollamıştır. Zira bahsedilen zümre, Haçlı halkının panik olmaması için yeni bir lider arayışı çabasıdır.

2.2. Mezar Yerinin Belirlenmesi, Merasim ve Defnedilmesi

Haçlıların mezar yerlerinin belirlenmesi genellikle birkaç türlü olmuştur. Godefroi de olduğu üzere ölen kimse şayet hükümdar ise genellikle Kudüs'teki Kutsal

⁵² İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, 8: 608; Tyrensis, *a.g.e.*, 3: 100; Urfalı Mateos, Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), (çev. Hrant D. Andriasyan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019, s. 261.

⁵³ Tyrensis, *a.g.e.*, 2: 62.

⁵⁴ Runciman, *a.g.e.*, 1: 243.

Kabir Kilisesi, Antakya Prinkepsi ise Havariler Kilisesinin avlusu⁵⁵ mezar yeri olarak belirlenmiştir. Nitekim 13. yüzyıla kadar vefat eden Kudüs Haçlı krallarının birkaçı haricinde söz konusu kiliseye gömüldüğü görülmektedir. Ayrıca Kudüs merkezli farklı mezar yerlerine de rastlanılmaktadır. Örneğin kraliçe Melisende (ö.1161), Willermus'un ifadesine göre meleklerin katına yükselmesi için Hz. Meryem adına ve önde gelen din adamları için ayin yapılan Jasophat Vadisi'ne gömülmüştür.⁵⁶ Kudüs kralı Henri (1192-1197)'de öldüğü yerin hemen yakınındaki kiliseye gömülenler arasındadır. Nitekim Henri, Hayfa'daki kalesinin penceresinden kaza eseri düşüp ölmüş ve cenaze merasimi sonrasında St. Crois Kilisesi'ne defnedilmiştir.⁵⁷ Kudüs ya da Akkâ merkezli krallığın sarayı haricinde yakın bölgelerde gerçekleşen bir savaş, kuşatma ya da ani saldırı sonrasında ölen krallar, cenaze merasimleri ve defin işlemleri için Kudüs'e taşınmıştır. Örneğin; Kudüs Kralı I. Baudouin 2 Nisan 1118 yılında Remle piskoposunun kolları arasında el-Ariş'te ölmüş, sonrasında bağırsakları çıkartılarak tuzlanmış ve tabuta koyularak acele bir şekilde Kudüs'e getirilmiştir. Onun cenaze merasimi hakkında Fulcherius şunları kaydetmiştir⁵⁸:

“Geleneksel olarak Palmiye dallarının taşındığı gün (Palmiye Pazarı), olayın kederli yükünü taşıyan cenaze alayı Zeytin Dağlarından Josaphat ovasına indiğinde dinsel törenle karşılanmıştı. Bu manzaraya bakıldığında burada bulunan herkesin sanki Baudouin'in akrabalarıymış gibi kendilerini ağıtlara verdiğini ve kederlendiğini görebilirdiniz. Haçlılar ağlıyordu, Süryaniler ve hatta bunu gören Müslümanlar bile üzülmüştü. Şehre dönüldüğünce ruhban sınıfı ve halk bu acılı durum için geleneklere uygun olan her şeyi yaptılar”.

Merasim sonrasında Baudouin'in cesedi Kutsal Mezar Kilisesi'ne, ağabeyi ilk Kudüs kralı Godefroi'nin yanına defnedilmiştir.⁵⁹ II. Baudouin'in halefi ve aynı zamanda Anjou Kontu Fulko'nun (1131-1143) ölümü ise, kralın ardından ağıtların yakıldığını göstermesi açısından önemlidir. Akkâ yakınlarındaki bir tavşan avı esnasında atından düşerek başı ezilen kralın ardından, karısı Kudüs kraliçesi Melisende saçlarını yolup,

⁵⁵ Tyrensis, *a.g.e.*, 3: 67-68.

⁵⁶ Tyrensis, *a.g.e.*, 3: 140.

⁵⁷ *Ernoul Kroniği*, s. 230-231.

⁵⁸ Carnotensis, *a.g.e.*, s. 200.

⁵⁹ Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 261; Tyrensis, *a.g.e.*, 2: 178.

elbiselerini yırtarak ağıt yakmış ve sonrasında yere düşerek bayılmıştır.⁶⁰ Kralın bu feci ölümü karısı haricinde hizmetkârlarını da yakından etkilemiş ve onlar da günlerce kralın ardından hıçkırıklar içinde ağlamıştır. Olay yerinde ağır bir şekilde yaralanan kral, Kudüs'e taşınmış ve birkaç gün sonra vefat edince kraliyet ailesine yaraşır bir merasimle Kutsal Kabir Kilisesi'ne defnedilmiştir. Onun cenaze merasimi Patrik William önderliğinde yapılmıştır.

Haçlılar arasında yer alan din adamı, dük, kont ya da devlet görevlisi olan kimseler için de Doğu topraklarında bulunan kiliseler ya da manastırlar, onların mezar yeri olarak belirlenmiş ve oraya da defnedilmiştir. Nitekim Urfa Kontu I. Joscelin, Gümüştekin Gazi (İbn-i Danişmend) ile mücadele etmeye giderken yolda hastalanmış ve Dalik yakınlarında vefat ederek orada bulunan kiliseye defnedilmiştir.⁶¹ Ayrıca Templier ve Hospitalier Tarikatı gibi şövalye tarikatlarına mensup şövalyelerin ya da tarikat içindeki diğer hizmetlilerin kiliselere, manastırlara veya kendileri tarafından inşa edilmiş mabetlere gömülme hakkı verilmiştir.⁶² Willermus, piskoposlar tarafından aforoz edilmiş, sürgüne gönderilmiş ya da bazı sebeplerden ötürü kilise ile ters düşmüş insanların Hospitalier tarikatı tarafından kabul edildiğini, sekerât halinde son yağlanmalarının yapıldığını ve ölümlerinden sonra da defnedildiğini belirtmiştir.⁶³ Bununla birlikte bazı kimselerin günahlarından kurtulma bedeli olarak söz konusu tarikata ya da kiliseye verdiği yüksek bağışlar karşılığında kiliseye gömülmesine müsaade edilmiştir.

Kudüs topraklarına ulaşmadan ölen Haçlılar da mevcuttur. Bu kimseler için bir cenaze merasimi düzenlenip düzenlenmediğine dair yeterli bilgi bulunamamıştır. Ancak onların öldüğü yerlerdeki en yakın kiliseye ya da katedrale gömüldükleri görülmektedir. Örneğin Papa II. Paschalis'in aforoz etmekle tehdit ettiği ve bu nedenden dolayı da 1101 Yılı Haçlı Seferlerine katılan Fransa kralı I. Heinrich'in (1031-1060) üçüncü oğlu Hugo von Vermandois (Hugue de Vermandois) (ö.1101), Tarsus'a ulaşmayı başarmış, ancak yaralı halde bulunduğu buradan ölmüştür. Hugo'nun cesedi Tarsus'taki Aziz Paulus Katedrali'ne defnedilmiştir.⁶⁴ Benzer bir durum Haçlı seferlerinin liderlerinden

⁶⁰ Tyrensis, *a.g.e.*, 2: 385.

⁶¹ *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 42.

⁶² Sean Martin, *Tüm Gizemleriyle Tapınak Şövalyeleri*, (çev. Barış Baysal), Kalkedon Yayınları, İstanbul 2009, s. 31.

⁶³ Tyrensis, *a.g.e.*, 3: 100.

⁶⁴ Runciman, *a.g.e.*, 2: 24.

biri olan Toulouse kontu IV. Raymond'da da yaşanmış, o da 1105 yılında Trablusşam Kuşatması'nda hastalanarak Hacılar Tepesi olarak bilinen yerde ölmüş, sonrasında da tabutu Kudüs'e götürülerek orada toprağa verilmiştir.⁶⁵

2.3. Kısmi Defin

Haçlı askerleri gibi memleketlerinden uzak kişilerin cenaze merasimlerinde bazı farklı uygulamalara rastlanmaktadır. Bunlardan bir kısmı Kudüs'te ya da Akkâ'da yer alan manastırlara gömülürken bir kısmının cenazesi Avrupa'ya taşınmıştır. Kısmi defin (Teilbestattung) olarak adlandırılan bu uygulama, her ne kadar kilise tarafından yasaklansa da uzak bölgelere savaşmaya giden kimselerin cenazelerin gönderiminin daha pratik olması için yapılmaya devam edilmiştir. Bu uygulamada ölülerin bedenleri kaynatılarak etleri ve kemikleri birbirinden ayrılmıştır. Çıkarılan et parçaları bir yere gömülürken, kemikleri memleketlerine gönderilmiştir. Yüksek rütbeli kimseler de ise, kalp kutsal bir yere ya da özel bir alana gömülürken, bağırsaklar ve vücudun geri kalanı başka bir yere gömülmüştür. Örneğin Kayser I. Friedrich Barbarossa (1155-1190), III. Haçlı Seferine katılmak üzere ordusuyla birlikte yola çıkmış, ancak 10 Haziran 1190 tarihinde Silifke yakınlarındaki Göksu Irmağı'nda boğularak hayatını kaybetmiştir. Kayserin ölümünden sonra kalbi ve diğer organları vücudundan alınmış ve Tarsus'a gömülmüştür. Vücudun geride kalan etleri ise sirkeli su içinde kaynatılarak kemiklerinden ayrılmış, etleri Alman Haçlıları yanına alarak 1190 yılının Temmuz ayının başında Antakya'daki Aziz Petrus Kilisesi'ne defnetmişlerdir.⁶⁶ I. Friedrich'in kemikleri ise Kudüs'e götürülmüş ve orada defnedilmiştir.⁶⁷ Alman Haçlılarından biri olan Landgraf III. Ludwig von Thüringen de (ö.1190), III. Haçlı Seferine katılmış ve Akkâ Kuşatması sırasında hastalanınca memleketine geri dönmek üzere yola çıkmış, ancak Kıbrıs limanına ulaştığı sırada vefat etmiştir. III. Ludwig'in cesedi I. Friedrich de olduğu üzere kaynatılmış, sonrasında da yumuşak dokuları orada bulunan bir tapınağa gömülmüş, kemikleri ise memleketine getirilerek Reinhardsbrunn Manastırı'na defnedilmiştir.⁶⁸ Ölümü esnasında herhangi bir ritüelin yapılıp yapılmadığına dair

⁶⁵ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, 8: 511.

⁶⁶ Ludwig Schwanthaler, *Der Kreuzzug Kaiser Friedrichs I.*, Verlag von Julius Ruddeus, Düsseldorf 1840, s. 25.

⁶⁷ Bahaaddin bin Şeddad, *En-Nevadirü's-Sultâniyye ve el-Mehasinü'l-Yusüfiyye*, (çev. Mehmet Selim Bilge), Şingal Yayınları, Diyarbakır 2015, s. 186.

⁶⁸ Max Frommann, "Landgraf Ludwig III. der Fromme von Thüringen (1152-1190)", *Zeitschrift des Vereins für Thüringische Geschichte und Altertumskunde*, G. Fischer Verlag, Thüringen 1908, s. 243;

yeterli bilgi bulunamamıştır. Ancak görüldüğü üzere bu uygulamadan dük, kont ya da bir asilzade faydalanabilmiştir. Buna karşın Haçlı Seferlerine halktan birçok kimsenin katılımı göz önüne alındığında onların cenaze merasimlerinin nasıl olduğu sorusu da merak konusu olmuştur. Bu tür yaya Haçlılar, Müslümanlarla anlaşarak öldükleri yere gömülmüş ya da ölülerinin savaş meydanından toplanması için karşı taraftan izin alınmış, bazen de cesetler savaş meydanında kalarak yırtıcı hayvanlara yem olmuştur.⁶⁹ Haçlı kroniklerinden anlaşıldığı kadarıyla ölünün mumyalanarak memleketine taşındığı da olmuştur. 1143 yılında Tarsus yakınlarında bir av esnasında yaralanan Bizans imparatoru II. İoannes Komnenos (1118-1143), yaranın apse yapması sonucunda yaşamını yitirmiş, cesedi mumyalanarak Konstantinopolis'e götürülmüştür.⁷⁰ İmparatorun ölümünden önce de her iki oğlu Türklerle yaptığı mücadeleler sonrasında ölmüş ve onların da cesetleri mumyalanarak başkente yollanmıştır.⁷¹

2.4. Müslümanların Haçlıların Cenazelerine Bakışı

İslâm tarihi kaynaklarında Haçlılar “Allah onları kahretsin!”, “Allah onları terk etsin!”⁷², “Allah onların belasını versin!” ve “Allah lanet etsin!”⁷³ gibi beddualarla anılmış olmasına rağmen, Haçlı liderlerinin ölümünden duyulan büyük bir sevince rastlanılmamıştır. Örneğin İbnü'l-Esîr Haçlıların ilk kralı Godefroi'nin ölümünü “*Atılan bir okla vurulup öldürüldü*” şeklinde kısaca aktarırken, İbn Kalânisî de Trablus Kontu Raymond'un ölümünü “*İbn Sancıl'in ölüm haberi geldi*” sözleriyle bildirmiştir.⁷⁴ Ayrıca İbn Kalânisî I. Baudoin'in (1100-1118) vefatında da yine kısa bir vefat bildirimi yaptıktan sonra, kralın zeki ve kurnaz bir adam olduğunu, pek çok kez esaretten kurtulduğunu ve onun ölümünden sonra da Haçlıların arasında kargaşa başladığını belirtmiştir.⁷⁵ Ancak buna rağmen Fulcherius Carnotensis'in eserinde Müslümanların, Kudüs kralı I. Baudouin'in ölmesinden dolayı üzüldükleri belirtilmiştir.⁷⁶ Kudüs'ün ele geçirilmesi esnasında yaşanan katliamla ve kralın ölüm zamanı arasındaki sürenin bir

Walter Heinemeyer, “Ludwig III. der Fromme, Landgraf von Thüringen”, *Deutsche Neue Biographie*, Duncker & Humblot, Berlin 1987, 15: 421-422.

⁶⁹ Alexander Wessely, *Bestattungsrecht für Gefallene. Zur Frage der kirchlichen Bestattung*, Dissertationsarbeit, Wien 2017, s. 210.

⁷⁰ I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi, s. 50; Anonim Süryani Kroniği, s. 63.

⁷¹ Anonim Süryani Kroniği, s. 62.

⁷² İbn Kalânisî, *a.g.e.*, s. 203.

⁷³ İbn Kesîr, *a.g.e.*, 12: 311; İbn Kalânisî, *a.g.e.*, s. 201; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, 8: 419, 477.

⁷⁴ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, 8: 449; İbn Kalânisî, *a.g.e.*, 19.

⁷⁵ İbn Kalânisî, *a.g.e.*, 115.

⁷⁶ Carnotensis, *a.g.e.*, 200.

hayli az olması göz önüne alındığında Müslümanların bir Haçlı kralının ardından üzülmeleri son derece şaşırtıcı bulunmuştur. Urfalı Mateos ise tutarsız bir davranış sergileyerek Kudüs'te bulunan herkesin (ki buna Müslümanlar da dâhildir) kralın ölümünden dolayı üzüntü duyduğunu, ışıkların kapatılarak yas tutulduğunu, ancak Müslümanların cenaze merasimi sonrasında Diriliş Kilisesi'nde dua eden Hıristiyanları telef ettiklerini belirtmiştir.⁷⁷ Kaynaklar arasındaki farklı bilgiler herhalde temsil ettikleri dinî anlayışın bir sonucu olsa gerektir. Şayet Müslümanların üzüldüğü varsayılsa dahi, bu durum ancak ehven-i şer olarak açıklanabilir. Zira I. Baudouin, Doğu topraklarında uzun süre hâkimiyet kurabilmek için -yerli halkın memnun edilmesi gerektiğini bildiğinden- kendi hükümlerini kabul eden Müslüman tebaaya bazı ayrıcalıklar (!) vermiştir. Örneğin; I. Baudouin kendisine tabi olan Müslümanların mahkemede Kur'an üzerine yemin etmelerine izin vermiş, birkaç ibadethaneye müsaade etmiş ve yerli halkın örf ve adetlerini kabul ederek onları uygulamalarına müsaade etmiştir.⁷⁸ Bununla birlikte İbnü'l-Esîr, kralın 1108 yılında Çavlı ve Joscelin ile beraber Tancred ve Melik Rıdvan'a karşı mücadele ettiğini, bu mücadele esnasında Tancred'in zulmünden kaçan pek çok Müslümanın Tellbaşır'de bulunan I. Baudouin ve Joscelin'e sığındığını ve onların da Müslümanlara iyi davrandığını belirtmiştir.⁷⁹ Ancak onun bu iyiliği fidye borcunun kaldırılması için Çavlı ile yaptığı antlaşmadan ve Tancred'e toprak vermek istememesinden kaynaklanmaktadır.⁸⁰ Nitekim iki yıl sonra Tancred ile anlaşarak Şeyzer Emirliği'ne saldırması, bahsedilen hususu yeterince teyit etmektedir. I. Baudouin'in bu hileli uygulamaları Kudüs'ün ticarî hayatını canlandırmış olacak ki, Müslüman tacirleri elinden kaçırmak istemeyen kralın halefi II. Baudouin de benzer uygulamaları hayata geçirmiştir. O da Hıristiyan, Ermeni, Rum ve Müslüman tacirlerin şehre arpa, buğday ve her türlü bakliyat ürünü getirmesine müsaade etmiş ve vergilerde az da olsa bir kolaylık sağlamıştır.⁸¹ Ancak aynı tarihlerde Necmüddin İlgazî'nin Suriye'de pazar vergilerini kaldırması, ağırlık ve uzunluk ölçülerini artırıp büyütmesi⁸², II. Baudouin'in ondan etkilenip etkilenmediği düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Bahsedilen bu uygulamalardan yola çıkarak Müslümanların üzüntüsünü duygusal bir durumdan ziyade çıkarların elden gitmesi olarak açıklamak daha doğru olacaktır.

⁷⁷ Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 220.

⁷⁸ Runciman, *a.g.e.*, 2: 87.

⁷⁹ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, 8: 551.

⁸⁰ Abû'l-Ferec, *a.g.e.*, 2: 349.

⁸¹ Tyrensis, *a.g.e.*, 2: 203.

⁸² Azîmî, *a.g.e.*, s. 52.

Müslümanların Haçlı krallarının ölümünden dolayı üzüntü duyduğunu ileri süren Latin müelliflerine de rastlanılmaktadır. Willermus Tyrensis, kralın öldüğü yerden Kudüs'e nakli esnasında bütün halkın hıçkırıklarla ağladığını ve bu mesafenin de sekiz günlük bir yoldan ibaret olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Müslümanların dahi bu ölümden üzüntü duyduğunu, fırsattan istifade etmek isteyenlere Nûreddin Zengî'nin "*Biz onların gerçek acılarına merhamet göstermeli ve bağışlamalıyız, çünkü şimdi dünyada eşi olmayan hükümdarlarını kaybettiler*" dediğini de sözlerine eklemiştir.⁸³ Anlaşılan o ki Willermus, Müslümanların cenazelere karşı olan saygısını farklı yorumlamış ve kendi düşünceleri doğrultusunda *eşi, benzeri bulunmayan bir kral* ifadesi ile de hadiseyi çarpıtmıştır.

Nûreddin Zengî'nin düşmanı dahi olsa dürüst insanların cenazesine karşı duyduğu saygı, ahlâkî ve vicdanî bir sorumluluktan kaynaklansa gerektir. İbn Kesîr tarih belirtmeksizin onun bir savaş esnasında bir Haçlı kontunu esir aldığını, kontun fidyasını getirebilmesi için salıverildiğini ve onun da dürüst davranarak fidyasını getirdiğini ve sonrasında da kontun serbest bırakıldığını aktarmıştır. Ancak onun kurtuluşundan kısa bir süre sonra ölmesi Nûreddin'i ve maiyetini oldukça şaşırtmış ve alınan fidyenin ne yapılması gerektiği hususunda bir tartışma yaşanmış olacak ki, Nûreddin konttan alınan fidye ile ona da ecir olmasını sağlayacak bir çözüm bulmuş ve Dımaşk'ta bir hastane yaptırılmasını istemiştir.⁸⁴ Öyle ki bu hastaneden din ve dil farkı gözetmeksizin sadece yoksullar ve düşkünler yararlanmış, bulunamayan bir ilaç durumunda ise zenginlerin de faydalanmasına müsaade edilmiştir.

Haçlıların Müslüman cenazelerine bakışını ise her iki toplumun vicdan ve karakter yapısını kavrayabilmek ve taraflar arasında bir mukayeseye gidebilmek için kısaca değinmek gerekmektedir. Nitekim Antakya Kuşatması esnasında Haçlıların Müslümanlara karşı olan nefreti, ölümlere dahi reva gördükleri birçok insanlık dışı muameleden de anlaşılmaktadır. Öldürülen Müslümanların başlarının kazığa geçirilerek intikam aldıklarını yüksek sesle belirtmeleri, mezarları açarak cesetlerde altın ya da değerli eşya aramaları, Müslüman ölümlerden gelen kokulardan rahatsız olarak cesetleri Asi Nehri'ne, bataklıklara ya da boş arazilere atmaları onların Müslüman cenazelerine bakışını göstermek için yeterli olsa gerektir. Ayrıca Haçlılar, Müslümanların feci bir

⁸³ Tyrensis, *a.g.e.*, 3: 143.

⁸⁴ İbn Kesîr, *a.g.e.*, 12: 498.

şekilde öldürülmesini şairane bir adalet olarak nitelendirmiş ve onların ölümünden büyük bir keyif duyarak onlarla birlikte ölen atlar için daha çok üzüldüklerini belirtmişlerdir.⁸⁵ Bununla birlikte Antakya'dan Kudüs'e doğru yola çıkan Haçlıların Trablusşam civarındaki Müslümanları öldürdükten sonra başlarını kesip su değirmenine atması ve bundan da büyük bir keyif duymaları Haçlıların ne denli dindar (!) olduğunu göstermektedir. Hadisesinin görgü tanıklarından biri olan Raimundus'un şu söylemi dahi onları yakından tanımak için yeterlidir: *"Su kemeri onların başsız cesetleriyle tıkanmıştı. Su kemerinin fırl fırl dönen sularının havasını ve ahalinin başsız cesetlerini yuvarlaya yuvarlaya Trablusşam'a sürüklenmesini seyretmek harikulade bir manzaraydı"*.⁸⁶

Kudüs'ün Haçlılar tarafından ele geçirilmesi esnasında yaşanan bazı hadiseler, Haçlıların bu kutsal beldeyi dinî sebeplerden ziyade maddî kazanımlar elde etmek için istediklerini açık bir şekilde göstermektedir. Gözlerini para hırsı bürümüş Haçlıların zulmünden canlı Müslümanların haricinde şehit düşmüş olanlar da nasibini almıştır. Yaşananları Müslüman bir tarihçiden ziyade olayların görgü şahidi Latin bir kronik yazarının kaleminden aktarmak özellikle Batılı tarihçiler açısından daha inandırıcı olacaktır. Nitekim Fulcherius Carnotensis *"Müslümanların yaşarken iğrenç boğazlarından yuttukları, Bizans sikkelerini bağırsaklarından çıkartmak için bunları öldürür öldürmez karınlarını deştiler. Yine aynı amaçla cesetleri büyük yığınlar halinde toplayıp yakarak küller arasındaki altınları kolaylıkla buldular"*⁸⁷ sözleriyle yaşananları aktarmıştır. Ayrıca Betlehem civarında öldürülen Müslümanların cenazelerinin dahi alınmasına müsaade edilmemiş ve cenazeler dört gün boyunca açıkta kalmasından dolayı kokuşmaya başlamıştır.⁸⁸ İbnü'l-Esîr burada katledilen Müslümanların sayısını yetmiş binden fazla olarak açıklamaktadır.⁸⁹ Bu sayı yaşananların ne denli korkunç olduğunu açıkça göstermektedir. Nitekim Haçlıların Kudüs'ün ele geçirilmesinde ve öncesinde Müslüman cenazelerine karşı tavrını gösteren bu ve buna benzer hadiseler, birçok mücadele sonrasında da ortaya çıkmıştır.

⁸⁵ Raimundus Aguliers, *Haçlılar Kudüs'te*, (çev. Süleyman Genç), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2019, s. 81, 85, 86, 92, 139, 208.

⁸⁶ Aguliers, *a.g.e.*, s. 172.

⁸⁷ Carnotensis, *a.g.e.*, s. 105.

⁸⁸ Carnotensis, *a.g.e.*, s. 114.

⁸⁹ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, 8: 419.

Haçlıların Müslüman liderlerin ölümünden de bir hayli sevinç duydukları ve hatta ölüm haberini getiren askere şövalye payesi vererek onurlandırdıkları görülmektedir. Zira Sûr Kuşatması esnasında Belek'in Menbiç önlerinde şehit düştüğü haberi Haçlı karargâhına ulaştığında Trablus Kontu Pontius, bu habere oldukça sevinmiş ve haberi getiren kişiyi de ödüllendirmiştir.⁹⁰ Willermus Tyrensis onun ölümünden duyulan sevinci "*Hıristiyanların mutlulukları en üst noktaya yükseldi*"⁹¹ ifadesiyle tasvir etmeye çalışmıştır. Bununla birlikte Müslüman liderlerin ölümleri hakkında bazı Haçlı liderlerinin Müslümanlara ders verir niteliğinde değerlendirme yaptıkları görülmektedir. Aksungur el-Porsukî'nin Dımaşk'ta bir bayram namazı sırasında bir Haşişî tarafından öldürüldüğünü duyan Kudüs kralı II. Baudouin "*Ordu komutanlarını bayram gününde Rablerinin evinde öldüren bir ümmeti Allah'ın helak etmesi haktır*"⁹² diyerek acı bir gerçeği Müslümanların yüzüne vurmuştur. Bununla birlikte Haçlıların Müslümanlara duydukları nefret, sadece yaşayanlara değil ebedi istirahatgâhına uğurlanan Müslümanlara da olmuştur. 1124 yılında Halep'e bir saldırı düzenleyen Haçlılar, Müslüman mezarlıklarını tahrip etmekten geri durmamış ve ölüleri dahi mezardan çıkararak onları uygunsuz ve edep dışı bir halle sergilemeye kalkmışlardır. Nitekim dönemin İslâm tarihçilerinden İbnü'l-Adîm yaşananları şu sözlerle aktarmıştır:

*"Ağaçları kestiler, pek çok meşhedi (şehitliği) tahrip ettiler ve Müslüman ölümlerin mezarlarını açıp tabutları alarak çadırlarına götürdüler ve bunları, yemek kapları yaptılar ve kefenleri de alıp onları kasıtlı olarak bağları kopmuş olan ölümlere destek olsun diye ayaklarına iplerle bağladılar ve bu ölümleri, Müslümanların karşısına sürükleyip getirdiler ve "Bu Peygamberiniz Muhammed'dir" bir başka ölüye de 'Bu sizin Ali'nizdir' demeye başladılar; onlar ayrıca Halep dışında bulunan bir meşhedden bir Kur'an alıp "Ey Müslüman kitabınıza bak!' dediler".*⁹³

Haçlıların Müslümanların cenazelerinden yararlanarak bu durumu fırsata çevirmeye çalıştıkları görülmektedir. Nitekim Nûreddin Zengî'nin ölüm haberini alan Haçlılar, Banyas şehrini kuşatmışlardır. Willermus'un ifadesine göre Nûreddin'in eşi

⁹⁰ İbnü'l-Âdim, *a.g.e.*, s. 166.

⁹¹ Tyrensis, *a.g.e.*, 2: 244.

⁹² İbn Kesîr, *a.g.e.*, 12: 336

⁹³ İbnü'l-Adîm, *a.g.e.*, s. 171-172.

yüksek miktarda para teklif ederek kuşatmanın kaldırılmasını istemiş, araçların dâhil olması ve meblağın da oldukça yükseltilmesi sonrasında kuşatma kaldırılmıştır.⁹⁴ İbn Kesîr kuşatmanın kaldırılması için yüksek bir meblağın verildiğini teyit etmekle birlikte Selâhaddin-i Eyyûbî'nin geleceğinin söylenmesi ile Haçlıların korkutulduğunu belirtmiştir.⁹⁵

⁹⁴ Tyrensis, *a.g.e.*, 3: 223.

⁹⁵ İbn Kesîr, *a.g.e.*, 12: 504.

Sonuç

Haçlı Seferleri döneminde Doğu topraklarını kendilerine mesken edinmeye çalışan Haçlılar, sadece yönetim anlayışlarını değil örfî ve dinî uygulamalarını da beraberinde getirmişlerdir. Birbirlerine farklı ve hatta düşman iki toplumun düğün ve cenaze merasimleri esnasındaki tutumları, tarafların karakterlerini tahlil ederek hangisinin dinî kurallara daha fazla uyduğunu ve bununla birlikte mert bir düşman olup olmadıklarını göstermesi açısından önemlidir. Zira söz konusu merasimler iki taraf arasındaki askerî mücadelelerin dahi ertelenmesine sebebiyet vermiştir. Haçlıların düğün merasimlerinin gerçekleşebilmesi için, öncelikle tarafların yakın akraba olmaması, kızın ve ailesinin iffetli olması, evliliğe kilise ve devlet erkânının onay vermesi ve öne sürülen şartlar karşısında karşılıklı antlaşma yapılmış olması gerekmektedir. Nitekim izdivaçların gerçekleşmesinde elçiler de bir hayli önemlidir. Genellikle asilzadeler, din adamları ve şövalye tarikatı mensupları elçi olarak tercih edilmiştir. Gelinin eşinin bulunduğu yere getirilmesi ve karşılanması oldukça şaşaalı olmuştur. Zira gelinler, oldukça değerli çeyizlerle ya da gelecek vadeden ikbal garantileri ile gelmiştir. Düğün merasimlerinde davetlilere ziyafetler verilmiş ve dans gösterileri yapılmıştır. Nikâh, patrik tarafından en büyük kilisede icra edilmiştir. Düğünle mutlu ve zengin bir yaşam sürülmesi üzerine yapılan planlar, ölümle sonlanmıştı. Nitekim Haçlıların cenaze merasimleri de, ölen kralın şanına yakışır bir durumda olmuştur. Kralların, duklerin ve kontların ölmeden önce son yağlanmasının yapıldığı, günah çıkarttıkları ve varisini açıkladıkları görülmektedir. Birkaç kral haricinde genellikle Kudüs kralları Kutsal Mezar Kilisesi'ne defnedilmiştir. Bununla birlikte memleketlerine götürülmek istenen cenazelerin iç organlarının çıkarıldığı, mumyalandığı ya da cesedin sirkeli suda kaynatılarak etlerin gömüldüğü ve sadece kemiklerin götürüldüğü olmuştur. Müslümanların, dinî, dili, kültürü ve yaşantısı kendilerinden oldukça farklı olan Haçlıların bu merasimlerine bakışı, günümüz siyasetine etki edebilecek kadar kayda değerdir. Ayrıca bir mukayese yapılabilmesi için Haçlıların da Müslümanların düğün ve cenaze merasimlerine karşı tutumlarının üzerinde durulması gerekmektedir. Nitekim tarihî süreç boyunca Müslümanların mert ve yiğit bir düşman olduğu ve düşmanların acılarından hiçbir zaman nemalanmadıkları görülmektedir. Ancak Haçlıların ve Haçlı zihniyeti taşıyan günümüz devletlerinin

tutumu, Müslümanların davranışlarının tam aksi yönündedir. Nitekim Haçlı Seferleri döneminde de onlar, Müslüman liderlerin ölümünden büyük bir sevinç duymuş, Müslüman cesetlerinin karınlarını deşerek altın aramış ve baskın sonrasında öldürülen Müslümanların cenazelerini nehir, bataklık ya da tarlalara fırlatarak cenazelerin alınmasına dahi müsaade etmemişlerdir. Ancak daha da vahimi mezarlıklara çoktan defnedilmiş cenazeleri kabirden çıkartarak ve onları bir kazığa bağlayarak Müslümanlara göstere göstere dinî duygularla alay etmişlerdir. Ayrıca Müslümanların cenaze ya da düğün merasimlerini fırsat bilerek onları gafil avlamaya çalışmışlardır. Hâlbuki Müslümanlar, müslenin yasaklanmasından (ölülere eziyet edilmesi) dolayı, cenazelere karşı yapılacak kötü davranışlardan uzak durmuşlardır. Bununla birlikte aile kavramının hem örfî hem de dinî açıdan kutsal olmasından dolayı onların düğün merasimlerinde kuşatmayı erteleyecek kadar hassas davranmışlardır. Sonuç olarak, düğün ve cenaze merasimlerini belirleyen en önemli unsur dindir. Haçlı Seferleri boyunca *Tanrının isteği (!)* adına çıkılan yola çıkan Haçlıların, dine aykırı birçok davranışta buldukları görülmektedir. Düğün ve cenaze gibi merasimler her ne kadar dinî ritüellere bağlı olarak yapılsa da, Haçlılar nezdinde özünde çıkar, menfaat ve mevki hesabı yatan hadiselerden başka bir şey değildir. Buna karşın İslâm'ı kendine rehber edinen Müslümanların tarihin bütün evrelerinde af dileyen düşmanına karşı merhametli ve ölümlerine karşı saygılı oldukları görülmektedir. Öte yandan Haçlılara dinî motifler çerçevesinde bir portre çizmek isteyen tarihçilerin aksine, asıl din adına savaşanların ve savaşta dinin hükümlerini uygulayanların Müslümanlar olduğu görülecektir. Nitekim Müslümanlar dinî hassasiyetlerine dil uzatılmadığı müddetçe düşmanlarına karşı her daim dürüst ve mert bir politikayla yaklaşmışlardır. Selâhaddin-i Eyyûbî'nin 1187 yılındaki Hittin Muharebesi sonrasında esir edilen Kral Guy'a merhamet göstererek ve ona soğuk su ikram ederek bir krala yaraşır muamele gösterirken dinin hükümleri ile alay eden Renaud de Chatillon'u bizzat öldürmesi bunun en bariz örneğidir.

Kaynaklar

ABÛ'L- FEREC, G., *Abû'l- Farac Tarihi*, (çev. Ömer Rıza Doğrul), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.

AGULIERS, R., *Haçlılar Kudüs'te*, (çev. Süleyman Genç), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2019.

ALPTEKİN, C., "Belek b. Behrâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, TDV Yayınları, İstanbul 1992.

ALTAN, E., *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

ANGOLD, M., *The Byzantine Empire 1025-1204*, Longman, New York 1984.

ANONİM SÜRYANİ KRONİĞİ, (çev. İlhan Aslan), Post Yayınları, İstanbul 2019.

AZÎMÎ, *Azîmî Tarihi*, (çev. Ali Sevim), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.

BALDWIN, M. W., "The Latin States under Baldwin III and Amalrich I", *A History of the Crusades*, I, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania 1955, s. 528-561.

CAHEN, C., *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, (çev. Mustafa Daş), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2018.

CARNOTENSİS, F., *Kudüs Seferi*, (çev. İlcan Bihter Barlas), IQ Yayıncılık, İstanbul 2009.

DEMİRKENT, I., "Misis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, TDV Yayınları, Ankara 2005.

ERNOUL KRONİĞİ, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (çev. Ahmet Deniz Altunbaş), Kronik Yayınları, İstanbul 2019.

FROMMANN, M., "Landgraf Ludwig III. der Fromme von Thüringen (1152-1190)", *Zeitschrift des Vereins für Thüringische Geschichte und Altertumskunde*, G. Fischer Verlag, Thüringen 1908, s. 175-248.

HEİNEMEYER, W., "Ludwig III. der Fromme, Landgraf von Thüringen", *Deutsche Neue Biographie*, Band 15, Duncker & Humblot, Berlin 1987.

HİTTİ, P. K., *Siyâsî ve Kültürel İslâm Tarihi*, (çev. Salih Tuğ), M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1995.

HOLZAPFEL, J., *Die deutsche Ritterorden in seinem Wirken für Kirche und Reich*, Carl Gerold und Sohn Verlag, Wien 1850.

I. VE II. HAÇLI SEFERLERİ VEKAYİNAMESİ, (çev. Vedii İlmen), Yaba Yayınları, İstanbul 2005.

İBN CÜBEYR, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, (çev. İsmail Güler), Selenge Yayınları, İstanbul 2019.

İBN HALDUN, *Mukaddime*, (çev. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.

İBN KALÂNİSÎ, *Şam Tarihine Zeyl - I.ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, (çev. Onur Özatağ), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.

İBN KESİR, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (çev. Mehmet Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul 1994.

İBN MUNKIZ, U., *Kitâbu'l-İ'tibâr*, (çev. Yusuf Ziya Cömert), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2018.

İBN ŞEDDAD, B., *En-Nevadirü's-Sultâniyye ve el-Mehasinü'l-Yusûfiyye*, (çev. Mehmet Selim Bilge), Şingal Yayınları, Diyarbakır 2015.

İBNÜ'L-ÂDİM, K., *Zübdetü'l-Haleb min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, (seçme, terc.ve değ. Ali Sevim), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

İBNÜ'L-ESİR, *El-Kâmil fi't- Tarih*, (çev. Ahmet Ağırakça-Beşir Eryarsoy-Zülfikar Tüccar-vd), Hikmet Yayınları, İstanbul 2016.

İSTEK, G., "Haçlı Seferlerine Katılan Kadınlar", *Journal of Islamicjerusalem Studies*, C. 19, S. 2, 2019, s. 205-224.

KÜÇÜKSİPAHIOĞLU, B., *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2007.

MARTİN, S., *Tüm Gizemleriyle Tapınak Şövalyeleri*, (çev. Barış Baysal), Kalkedon Yayınları, İstanbul 2009.

RÖHRİCHT, R., "Amalrich I., König von Jerusalem (1162-1174)", *Mittheilungen des Instituts für Öesterreichische Geschichtsforschung*, S.12, 1891, s. 433-493.

RUNCİMAN, S., *Haçlı Seferleri Tarihi*, (çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008.

SCHWANTHALER, L., *Der Kreuzzug Kaiser Friedrichs I.*, Verlag von Julius Ruddeus, Düsseldorf 1840.

URFALI MATEOS, *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, (çev. Hrant D. Andreasyan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019.

USTA, A., *Haçlı Hikâyeleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2017.

WESSELY, A., “*Bestattungsrecht für Gefallene. Zur Frage der kirchlichen Bestattung*”, Dissertationsarbeit, Wien 2017.

WILLERMUS TYRENSIS, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği*, (terc. ve notlar: Ergin Ayan), Kronik Yayınları, İstanbul 2019.

WIRTH, P., “Wann wurde Kaiser Aleksios II. Komnenos geboren?”, *Byzantinische Zeitschrift*, S. 49, 1956, s. 65-67.